

SÖYLEŞİ:
EKONOMİK KRİZ Mİ?
YOKSA YENİ BİR KAPİTALİZM Mİ?

Söyleşiyi Gerçekleştiren: Prof. Dr. Muhittin Karabulut

Konuşmacı: Prof. Dr. Ahmed Güner SAYAR [*]

ÖZET

Ekonomik/finansal kriz üzerine Prof. Dr. Ahmed Güner SAYAR'ı, Prof. Dr. Muhittin KARABULUT ve Araş. Gör. Esra ERZENGIN konuk ederek görüşlerini aldılar. Aşağıda bu söyleşi yer almaktadır. Dr. SAYAR, son küresel krizi geçici bir durum/dinlenme olarak görmekte ve kapitalizmde köklü bir değişim beklememektedir.

Anahtar Kelimeler: Kapitalizm, geçici durum, radikal değişim

ABSTRACT

Prof. Dr. Muhittin KARABULUT and Rsc. Assist. Esra ERZENGIN received Prof. Dr. Ahmed Guner SAYAR's comment on the recent global financial crisis. Dr. Sayar, a professor of economics at Beykent University, views the latest global crisis as a temporary situation, and expects no radical change in capitalism.

Keywords: Capitalism, temporary situation, radical change

[*]Prof. Dr. Ahmed Güner SAYAR, Beykent Üni., İktisat Böl.

Söyleşiyi Gerçekleştiren: Prof. Dr. Muhittin KARABULUT, Beykent Üni., İşletme Böl.

Yayına Hazırlayan: Araş. Gör. Esra ERZENGIN, Beykent Üni., İktisat Böl.

Muhittin KARABULUT (MKB): 29 Nisan 2009 günü gazetelere, televizyon ve radyolara düşen haber; Lehman Brothers, General Motors vb. batmaz denilen firmaların, Amerika örneğinde, batır hale geldiği, Citi Groups'da olduğu gibi, 40 dolar civarındaki senetlerin 1-2 dolara kadar düştüğü; hatta, Amerikan hükümetinin, şirketlere el koyarken bile, hisseler bu tür değerler biçtiği görülmektedir. Küreselleşmenin varmış olduğu bu tabloyu nasıl değerlendiriyorsunuz? Küreselleşme bir ütopya mıydı? Bunun sonuna mı geldik, bitti mi bu ütopya? Yeni bir reel tabloyla mı karşı karşıyayız? Eğer öyleyse, acaba nedir bu? Şirketlerin/girişimlerin önündeki engellerin kaldırılmasını savunan liberal kapitalizm anlayışı konusunda, bu gün, "ne kadar kapitalizm, o kadar regularizm/düzenleyicilik" denilmektedir. Oysa biz, liberal kapitalizm adına, 1980'li yıllardan beri, nerede ise tüm kamu şirket ve varlıklarını sattık. Küresel alanda 2008'in ikinci yarısından itibaren, bu duruma nasıl gelindi ve bundan sonra ne olacak? Lütfen, bize, bunun ipuçlarını, verir misiniz?

Ahmed Güner SAYAR (AGS): Evvela küreselleşme olgusunu merkez ekonomilerinin çevreyle olan bağlantısı, bunun eklemleşmesi, hatta bir adım daha öteye gidip, önlenemez bir yükselişi olan teknolojinin bilgisayar ağıyla bunu lehimlenmesi olarak kısaca tanımlayabiliriz. Bu keyfiyet, dünyayı avcumuzun içersinde küçültüyor. Merkezin derdi çevreyi hükümranlılığı altında tutmaktır. Bu insana yapışık bir kaderdir ve metafizik bir keyfiyet arzeder. Buna emperyalizm de diyebilirsiniz. Kapitalizm öncesinde de bu yaşanmıştır. Kapitalizm doğuşu ve ertesinde, bilhassa salt iktisat politikası iktisadi liberalizm yahut laissez-faire uygulaması ki Adam Smith, David Ricardo arası zaman dilimine sıkışmıştır, bu tarihten sonra için görünen bugünkü tablosu Jeremy Bentham tarafından şekillenmiş ve Gibbon Wakefield tarafından yerine oturtulmuş, yani laissez-faire olgusunun yürüyebilmesi için kolonileşme keyfiyeti buraya raptedilmiştir.

Bugünkü küreselleşme olgusu, bundan aşağı yukarı 150-200 sene evvel kolonileşme meselesi idi. Tabii ki 'hardcore', işin özü, aynı fakat olay esvabını değiştiriyor. Bu çağda kolonileşme olmaz, ama küreselleşme olur. Şimdi geldiğimiz noktaya, buhranın analizine baktığımız zaman burada işin özü merkezin problemlerinden kaynaklanmakta olduğu görülecektir.

MKB: Sözü ettiğiniz "merkez" kavramını biraz açar mısınız? Yani, kimdir merkez?

AGS: Merkez, rasyonel iktisadi toplumlar, Amerika'yla Avrupa Birliği'dir. Zaten bu iki entegrasyonun dışında, bu iki farklı coğrafi birlikteliğin dışında dünyanın kalan ülke ekonomileri rasyonel değildir. Buna Rusya dahildir, buna Çin dahildir, buna Türkiye dahildir. Aklımıza gelen her ülke dahildir.

MKB: Japonya da buna dahil mi?

AGS: Japonya'yı herhalde bu irrasyonel kefedenden ayrı tutmak gerekiyor. Ama, coğrafi konumu itibariyle Japonya farklı bir özellik arz ediyor. Yoksa, Japon ekonomisi rasyoneldir. Ama kapsama alanı, yani bütün içersindeki payı, o kadar büyük değildir. Bir başka deyişle, bir Avrupa Birliği gibi ya da bir Amerika gibi etki gücü yoktur. Belki buna yakın gelecekte bu çizgide Avustralya ile Yeni Zelanda'yı da katmak gerekecektir. Onlar da yeni bir halka oluşturacaklar. Bunu bilmiyoruz, o zaman içinde şekillenecek ama, bir merkezden kastettiğim bunların rasyonel iktisadi birey esaslı ekonomiler olması. Bunu Batı başarmış. 17. yy'ın ilk çeyreği itibariyle Hollanda - İngiltere ekseninde ekonomiler ağır, temkinli, tartılı, dikkatli, terazili ve spontan olarak rasyonel bir bireyi inşa etmiş.

MKB: Peki, varılan bu aşamada, teorik iktisat anlamında baktığımızda, bunlar "uygulama kazaları" mı, yani, teori doğru uygulanmamış mı?

AGS: Bunlar uygulama kazaları olabilir. Bu tabiriniz doğru. Ben buna metafizik rüzgar da diyorum. Çünkü burada metafizik kelimesinin altını çizmek lazım.

Esasen bu dünyada hayatın akışı, hususiyle ekonomilerin akışı pürüzsüz değildir. Darlık ve bolluk, harp ve sulh, bin türlü mihnet ve meşakkat, zaten dünyanın doğası bu. Rasyonel ekonomiler de bunun dışında değil, bunlarla mücadele veriyorlar. Ama, rasyonel ekonomiler sağlığına dikkat eden bir insan gibidir. Muntazam check-up'ını yaptırır, ama bu onu ölümsüz kılmaz. Dolayısıyla, ekonomilerin de tabii inişleri ve çıkışları vardır. Bu dışsal olaylardan da kaynaklanır. Yani, Adam Smith'in görünmez eli gibi. Bir olay var, metafizik rüzgar denebilir, siz biraz evvel uygulama kazası dediniz, bunlar olabilir. Şimdi uygulama kazasının en önemlisi 1929'da yaşandı. Ama, 1929'da vuku bulan çöküş günlük, anlık değildi, aşağı yukarı 25 senelik bir geçmişti vardı. Batı dünyasında iktisadi bir problem işsizlik olarak ortaya çıktı, ancak sebebini birden keşfedemediler. 19.yy'ın hemen başı itibariyle, Adam Smith - David Ricardo döneminde parayı biriktirenler ve biriken paranın yatırımını yapanlar aynı kimselerdi. Fakat bir yüz yıl içersinde borsanın ortaya çıkışıyla, tasarrufu yapanlarla yatırımcı yapanlar ayrı insanlar, ayrı iktisadi karar birimleri oldu ve bunların beklentileri de iktisadi çıkar açısından farklı olmaya başladı.

MKB: Bir 'gap'/gedik oluştu burada...

AGS: Tabii. Köklü bir transformasyon, köklü bir değişim, buna metamorfoz da denilebilir, bu oldu. Yani, parayı koyanlarla üretimi yapanlar, sermayedarlarla girişimciler arasında ciddi bir ayırım ortaya çıktı. Ve bunların beklentilerindeki farklılık paranın piyasaya pürüzsüz akışını engelledi. Engellenen para içeride tutulmaya, tevkif edilmeye başladı. Biz buna gömüleme [hoarding] diyoruz. Para var, fakat şu veya bu sebeple piyasayı terk etti. İşte şu veya bu sebebi aştığınız zaman salt ekonomik alanla uluslararası iktisadi ilişkilerin önüne geçebiliyorsunuz. Bilhassa, Avrupa'nın 1900'lerden itibaren çizdiği trend içersinde, Rusya'nın 1917 sonrasında yükselişinin bir korku ve tehdit unsuru olduğunu, buna daha sonra 1930'ların başında Hitler'i de katacak olursak, bu II.

Dünya Harbi'ne giden günlerde Avrupa'nın rasyonel iktisadi bireyini hakikaten derinden derine düşündürdü. Paranın piyasaya akması yerine elinde tutmasının önüne geçmek veya paranın piyasaya çekilmesi için iktisat siyaseti tedbirlerini zorladı. Ancak, işsizlik kartopu tesiriyle büyüdü ve 1929'da piyasalar çöktü.

MKB: Ben aynı zamanda uluslararası ticaret dersi okutuyorum. Burada görmüş olduğumuz güzel bir noktaya değindiniz. Bu 1929-1932 krizinin sonunda oluşan bazı şeyler var, mesela faşist, nazist vb. bir takım rejimler, korumacı iktisat politikaları var. Bu tür gelişmeleri, biz, bu defa bekleyecek miyiz?

AGS: Hayır. Şunu ifade etmek isterim ki, bugünü 1929 krizi ile irtibatlandırarak olanlar ütöpik alanlara, metafizik tuzaklara düşüyorlar ki bunun hiçbir anlamı ve manası yoktur. Dünyayı artık rasyonel iktisadi bireyin yürüttüğü açıktır, bunu iktisat tarihi bulgularıyla, vurgularıyla ortaya koydu. Bu demektir ki, ekonomik düzlemden çarkı çeviren rasyonel iktisadi bireydir. Bu adam hata yapmaz, 1929 krizine giden hatalardan ders almıştır. Dolayısıyla, aynı hatayı iki kez tekrarlamaz. Netice itibarıyla, ortada ne kapitalizmin bitişi, ne de Keynesci politika olarak, iktisadi liberalizm dışında iktisadi korumacılığa veya sistem olarak iktisadi hürriyetçilikten iktisadi eşitliğe dönüş söz konusu olamaz. Sadece, ortada krizin aşılması, kaybolan güvenin tesisi, bir manada politikalar yoluyla, uluslararası iktisadi ilişkiler açısından bir güvenin tesisi, dünyada sulh ve sükunun gelmesi, içeride de krizin aşılabilmesi için, para arzının genişletilmesi yani Keynesyen politikalara merkez ekonomilerinin ihtiyacı vardır. Bu bir manada, dengenin tesisi için geçerlidir ama ekonomi yerinden oynamışsa esasen tıpkı 1929 kriziyle 1939 yılı arasındaki 10 yıl Keynes'i haklı çıkaracak derecede çok önemlidir. Ama denge sağlandıktan sonra, buna ihtiyaç yoktur. O halde, ortada bir bitiş, bir yok oluş söz konusu olmadığından radikal bir transformasyon beklentileri abesle iştigaldir. Dolayısıyla, böyle söylentilere kulak asmamak gerekir.

MKB: Bu para arzı enflasyonu tetikleyebilecek mi?

AGS: Burada Avrupa ve Amerika'daki merkez bankalarının tecrübesi çok kuvvetli. 1929 krizinden alınan en büyük ders, onları dengeden kaosa yuvarlanışta, krizden çıkabilmek için para arzını nasıl kontrol edeceklerini öğretmesi olmuştur. 1929'a gidiş kitabı bir uygulamanın sonucudur. Büyük ekonomik çöküşü hazırlayan en önemli faktör, ki gözlerden kaçmıştır, 1924 senesinde, İngiltere Merkez Bankası'nın tamamen klasik ekole bağlı başkanı R. G. Hawtrey'nin, dönemine göre önemli bir iktisatçıydı, mekanistik uygulamasından kaynaklanıyor; para arzını daraltarak buhranın gelişini hızlandırmıştı. Şöyle ki, tüm ekonomik göstergelerden, bilhassa 1903'u 1929'a bağlayan çizgiye bakacak olursanız, gayri safi milli hasıla düşmeye başlıyor. Bu düşme karşısında İngiltere Merkez Bankası yöneticisi Hawtrey'in aldığı karar, oransal olarak gayri safi milli hasıladaki yıllık düşüş kadar para arzını düşürerek fiyat istikrarını sürdürmeyi hedefliyor. Bu ateşe benzin dökme anlamına geliyor. Bu hata şimdi yapılmıyor. Şimdi para muslukları Keynesyen iktisadın bulgularının da ışığında Merkez Bankası'nın dirayeti ve dikkati ile ayarlanabilir.

MKB: Bu kriz bir bakıma faaliyet hacmiyle pazarda bulunan paranın uyumsuzluğu gibi bir tablo. "Bankacılar ve sermaye pazarı çevrelerinin kâr iştahının fazla kabarık hale gelmesi gibi bir durum, bunu yarattı" deniliyor. Bir köpükleşme meydana geldi.

AGS: Bunu balonun şişmesi olarak düşünebilirsiniz, ama burada biçimsel olarak merkez ekonomilerinin, hususiyile Amerika'nın sorunu, türev piyasalarının işleyişi bu şişmeyi yaratmış olmasıdır. Öte yandan, unutulmaması gereken şey, Amerika'nın uluslararası ilişkiler temel alındığında dengeyi uzun vadede kontrol edebilmek için enerji koridorlarını tutması gerekliliğidir. Bunu yapabilmesinin ona hakikaten maddeten pahalıya patladığını söyleyebiliriz.

Amerika bu sıkıntılı sürece askeri Keynesçilikle çözüm aradığı için ekonomisi ister isatemez ısınıyor. Buna mukabil, Avrupa ekonomilerini Almanya - Fransa çizgisi olarak ele aldığınız zaman, bunlar Amerika'nın katlandığı askeri harcamaları yaşamadılar, rahat, rehavi bir yol aldılar. Bu, bir manada çok yorgun bir ekonominin tatile çıkması gibi, dinlenmesdir. Yahut aşırı şişen balonun, 40 dolara kadar vardı dediğimiz hisse senetlerinin 1'e kadar düştüğü borsalarda patlaması olarak düşünülebilir. Ama balon yeniden şişecektir. Balonun şişmesi için bir 'art'a, bunu yapacak olan başarılı yöneticilere 'artist'lere ihtiyaç vardır. Bunlar da becerikli politikacılar olacaktır.

MKB: Bu, reel politik gibi, reel ekonomiye dönüş mü bekleyeceğiz bunun sonucunda?

AGS: Gayet tabii. Piyasaya verilen güven tekrar üretimi artırıcı yönde olacak. Şu anda, para evde tevkif edilmiş durumda. Çünkü Amerikalı girişimci için parayı evde veya elde tevkif etmekle bankada tutmak arasında çok büyük bir fark yok, zira burada söz konusu edilecek olan spekülatif motif kapitalizm için çok geçerli, hayati bir öneme sahiptir. Bu para, şimdi trampelen tahtasında, şu anda evin içersinden ekonomiye atlayabileceği zamanı ve uygun alanı beklemektedir. Tabii şu anlamda; dibe vurmuş hisse senetleri borsada bir cazibe merkezi olabilir ya da yeni firmalar ortaya çıkabilir. Biraz evvel bu sohbette işaret ettiğim gibi, rasyonel iktisadi birey hata yapmaz. Rasyonellik ona, şimdilik parasını tatile çıkartmasını emretmiştir. Olay budur!

MKB: Sizin, merkezi ekonomi olarak nitelendirdiğiniz gelişmiş ekonomiler yanında, bizim gibi ekonomiler, bizden daha geri ekonomiler üzerindeki bu finansal ve sonrasında reel ekonomi krizinin etkileri için 2007'ler 2008'ler bir daha hiçbir zaman geri gelmeyecek deniliyor...

AGS: Mesele bu gelecek ya da gelmeyecektense ziyade, merkezin ayakları üzerinde yeniden bu dinlenmeden sonra dirilmiş olarak reel ekonomiye harekete

geçirmesi, tekrar üretime başlaması keyfiyettir. Bu hususta tüm dikkatlerin merkeze odaklanması gerekir. Bu hesaplar nedir, buradaki rasyonel iktisadi bireyin menfaat alanındaki en yakın düşmanı diyelim, bizatihi Japonya ile AB ülkeleridir, kısaca rasyonel Avrupa'dır. Buralarda da büyüme hızının kesilmesi gerekmektedir. Demek oluyor ki, ayakları üzerinde yeniden basacak ekonomiler yeni pazar arayışları içersine geçecektir.

MKB: Üretim yönü itibariyle baktığımızda bu ekonomilerin bir bakıma kendi üretimlerini dışarıya transfer ettikleri yani Çin'in bir küresel üretim merkezi haline geldiği vesaire görülüyor.

AGS: Ne ürettiğine bağlı, Çin'in o manada o kadar büyük bir şeyler yaptığını zannetmiyorum. Önemli olan, Çin'in bir Amerikan ekonomisi tarzında olmadığını söylemek isterim. Kütleli ihracaatta, üretim içersinde, bir otomotiv sanayii, bir beyaz eşya çeşitliliği Çin'de yok. Dökümünü fazla bilmiyorum ama Çin ekonomisinden kaynaklanan temel sorunu belki, Batı'lı ekonomiler ve Amerika için biriken dolarların bu alana kaydırılmasında aramak gerekiyor.

MKB: Şunu kastediyorum; yani, üretimlerini dışarıya transfer etmek (dış ülkelerde üretirmek) suretiyle kendi ülkelerinde işsizlik yaratma durumları doğdu. Halen de, eğer bu geri dönüş, yani kendileri üretime geçecek olurlarsa, bu bir defa korumacılık gibi olacak.

AGS: Korumacılıktan kastettiğiniz nedir?

MKB: Yani, bazı ticari engeller getirmek suretiyle gümrük duvarını yükseltmek veya dışarı ile ilişkileri biraz daha kısıtlamak, mesela İngiltere örneğinde olduğu gibi, son olarak İşçi Partisinin bazı sektörleri teşvik ederek koruyacağı konusu. Dolayısıyla, bu sefer de ticari hale gelmiş yapının yine endüstriyel hale gelmesi gibi hizmet ve ticaret esasına dayalı olan bu ekonomilerin bir bakıma yapısal değişimlerin yeniden üretime dönüşlerini bekleyebilecek miyiz? Çünkü,

herhalde bir dünya fiyatıyla ülke içersindeki fiyatlar arasındaki farktan kaynaklanan bir yapı da vardı bu kriz öncesi.

AGS: Öyle olmak mecburiyetinde. Bu kaçınılmaz. Aksi takdirde merkez diğer ekonomileri gütmeyecek olursa, merkez olma vasfını kaybeder. Burada, "bir dinlenme, bir tatile çıkma" söz konusudur. Merkez ekonomilerin ısınması söz konusu, bu bir dinlenme aşaması. Bir dibe vuruşun mutlaka kalkacağı bir zemin ve zaman olacaktır. Şimdi bunun tahminleri yapılıyor.

MKB: Merkez ekonominin, özellikle Amerika örneğinin, izlediği yol, önceki varsayım ve politikalarından vazgeçme ve kısmi bir devletleştirme tarzı davranışlar gözlenmektedir. Büyük transatlantikler batmasını düşüncesiyle bunlara yavaş yavaş dolaylı olarak el koyma girişimleri söz konusu.

AGS: Veya destek verme söz konusu. Ortada mülkiyet açısından bir dönüşüm olduğunu zannetmiyorum. Bu bir bakıma, firmaları borçlandırma yoluyla ayakları üzerine oturtma, yeniden faaliyete geçirme sürecine girmek demektir. Ancak, üretimin canlılığının muhafazası için burada devlet desteğine ihtiyaç vardır. Bu destekler zaman içerisinde çözülecek, dengeye dönüş normale avdeti beraberinde getirecektir.

MKB: Bu, kapitalizmin, "yoruldum, artık tatile çıkacağım, dönüşüm muhteşem olacak" gibi, beklentiler, liberal ekonominin, daha önce savunduğu ilkelere aykırı değil mi?

AGS: Evet, aykırı. Batan batsın, ama ortada esaslı bir sorun var. Üretimin düşmesi, tahsisi olarak işsizliği tetikleyeceği endişesi var. İşsizlik rasyonel iktisadi birey için önemli bir sorundur. İki temel sorun vardır: Fiyat istikrarının muhafazası ve işsizlik. Buna göz yumamaz. Ancak işsizliği de tam istihdama getiremeyeceğinin de bilincindedir.

MKB: Yani, Keynesyen ekonomiye bu anlamda sosyal yönü itibariyle bir geri dönüş mü?

AGS: Ben bunu pek kabul etmiyorum. Esasen Amerika ekonomisinin yapmakta olduğu askeri harcamalar ile askeri bir Keynesciliğe battığına yukarıda işaret etmiştim. Borçlanmanın kaynağı bu. Sıfır maliyetle bastığı dolarları çok güzel satıyor. Bir yüz doları kaç mal edersiniz? Herhalde 1-1,5 sente mal edersiniz. Dünyanın hiçbir yerinde böyle kazançlı iktisadi bir üretim alanı yoktur.

MKB: Bu, biraz da bütün bunlara rağmen, bu ülkeye duyulan güvenden mi kaynaklanıyor?

AGS: Elbette. Mesela, bizim ülkemize baktığınız zaman, yordamlamayla söylüyorum, herhalde; 75-80 milyar dolar civarında bir paranın halkın elinde bulunduğunu tahmin ediyorum. Buna merkez bankasının rezervlerini kattığınızda Amerika'nın senyorajdan ne kadar istifade ettiğini görürsünüz.

MKB: Bunu şöyle mi anlayalım: Yani 1929-1932 krizi, bir bakıma, Keynesyen ekonomi anlayışını ortaya çıkarttı. Bu ekonomik krizden de yeni bir ekonomi düşüncesi çıkar mı?

AGS: Hayır çıkmaz. Sadece yerinden oynayan ekonomilerin yerine oturtulması ve sonra laissez-faire çizgisinde istihdama devam edilmesi sürer, gider. Bütün bu yaşadıklarımızı sizin de işaret ettiğiniz gibi, bir iş kazası gibi düşünebiliriz.

MKB: Bekleyişim, sanki yeni bir yaklaşımın, yeni bir teorinin eşiğindeyiz gibi.

AGS: Hayır. Teori üretmek kolay, fakat onu 'operational' kılmak zordur. Teori üretimindeki hız hele iktisatta çok düşüktür. Açıkça söylemek gerekirse, Marshall'dan beri iktisat teorisine pek fazla ilavede bulunulmadı. Buna Keynesian teori de dahildir. Çünkü, Keynes ekonomisi pozitif olmaktan uzak, giderek sadece para arzı ile oynayarak maliye politikaları ile buhranın

aşılmasında ortaya koyduğu reçetelerde esaslı bir mutakabat yok. Görülen o ki, bu reçetelerin uygulanması bir hekimin işidir. Hekimin başarısını sağlayacak olan ilacın laboratuardan çıkmasıdır. Biz laboratuarda ilaç üretmiyoruz. Sadece üretilmiş ilaçların dozlarını ayarlıyoruz. Bu dozların ayarlanması 'art'dır. Bu 'art' içerisinde Keynes'in çok mühim ufuk açıcı payı vardır. Ama bu 'science' değildir. Zira, ortada makro-iktisat için genel kabul görmüş bir teori yoktur. İktisat bilimi tıkanmıştır, soyut düşünce buhran içersindedir. Bu keyfiyetin altını birkaç defa çizmek lazımdır.

MKB: Peki, o zaman ne yapmamız gerekir?

AGS: Ne yapmamız lazım? İş burada politikacılara düşüyor. Yani, maharet sahibi, becerisi olan, 'art'ı kullanan güvensizlik bunalımını aşacak 'artist'lere ihtiyacımız var. Bu da öncelikle merkezdeki 'artist'lerdir.

MKB: Yani, bir bakıma, yeni hastalığı mevcut ilaçlarla tedavi gibi.

AGS: Dediğim gibi, yeni bir ilacımız yok. Sadece doktorların var olan ilaçlardan bir ayarlama yapması, yeni bir reçeteyi uygulamaya koyması söz konusu. Burada tabiatıyla maliye politikaları işin içine giriyor. Yeni vergi kalemlerin ihdası kadar, mevcut vergi kalemlerindeki oranların düşürülmesi söz konusudur. Burada, eğer Türkiye örneğine gelirse, sorun Merkez Bankası'na dokunmadan, kısaca para arzını genişletmemesi gerekir ki fiyat istikrarı korunsun. Merkez Bankası'nın otonomisini muhafaza ederek, bunu da anayasal bir güvence ile destekleyerek, söz konusu hedef elde edilir. Bu defa dikkatler dış kaynaklara yönelirken, dışardan gelecek haberlere, dış yardım, dış borç ve yabancı sermayeyle, bütün bu girişler güvenle dışardan içeriye para akışını sağlar. Elde edilecek başarı, içerideki politikacının maharetinden kaynaklanacaktır. Dünyanın genelinden ülkemiz özeline geldiğimiz vakit, kanaatime göre, 29 Mart 2009 seçimlerinde ortaya bir güven oylaması çıkmıştır. Çünkü, mevcut hükümet %40'a varan oyla güven tazelemesini, krize rağmen,

yapmıştır. Artık sorun, politikacının bağlantılar kurarak çözüme gitmesidir. Mesela, gelişmiş ülkelerle, G20 bağlantısı içerisinde, Dünya Bankası ve IMF ile yapılan anlaşmalarla, bunun muhtemelen yani verilecek tavizleri bilmiyorum, ama bu bağlantılar ekonomiyi rahatlatır. Neticede, Türkiye'de tevkif edilmiş olan para miktarı ki üç farklı damar içerisinde toplanmıştır. Bunlar altın, ikincisi döviz, üçüncüsü bizatihi Türk Lirasıdır. Bu birikim banka-borsa sistemine akıyor. Kurulan bağlantılar bu topakların çözülmesini, özellikle evdeki parayı dolanımına çekecektir. Bu meyanda, bankalar, özellikle yabancı bankalar, girişimcilere vanaları kapattılar ve krizin uzamasında tetikleyici bir unsur oldular. Hükümet, bu bağlamda, bankaları muslukları açmama konusunda serbest bırakmamalıydı. Maalesef, bu hata yapılmıştır.

MKB: Yani, nispi bir kabızlık yaşanıyor.

AGS: Evet, işaret ettiğiniz gibi. Şimdi bunun aşılması için dışarıdan gelecek iyimser rüzgarlara ihtiyaç vardır. Dışarıda krizin uzaması içeriye, Türkiye'de özellikle ihracatçıyı etkiliyor.

MKB: Eskiden, "Amerika nezle olursa Avrupa zatürre olur" ve benzeri bir yaklaşım vardı.

AGS: Bu doğru, ama bu mantığa baktığınız zaman burada esas belirleyici gücün rasyonel iktisadi bireyin hakim unsurunun Amerika'da olduğunu görürsünüz. Bugün Japonya da iyi durumda değil, Batı Avrupa ülkeleri de o manada iyi durumda değil. O halde, esas aktöre iyi bakmak lazım, o aktörün hareketini yakından izlemek lazım. O aktör, elinde tuttuğu parayı ne zaman piyasaya aktaracaktır. Bu reel ekonomiyi canlandırmak için çok önemli bir hadisedir. Demek oluyor ki, piyasayı terk eden paranın piyasaya geri dönmesi, işte esas mesele budur.

MKB: Yani, öyle anlıyorum ki bu hastalığın, merkez ekonomideki uzman doktoru Amerika'da bulunuyor.

AGS: Evet uzman doktorlar Amerika'da. Bir manada, doktorlar da bu hastalığı teşvik etmişlerdir. Tekrar ifade edelim ki, rasyonel iktisadi birey hata yapmaz.

MKB: Bir başka anlamda, hekim de hasta mı?

AGS: Hekim hasta değil. Bu bakış açısıyla sanki bir parça da olsa komplo teorisine yaklaşıyor gibiyiz. Ortada, diğer ekonomilerin tuşlanması gibi bir mesele var. Amerika yaptığı askeri harcamalardan dolayı kaybettiği kanı dinlenerek toparlamak istiyor. Benimle beraber siz de istirahata çekilin, sizde de ekonomik faaliyet düşsün, bu dünyayı size bırakmam der gibi bir hali var Amerika'nın.

MKB: Buradaki hekim, daha ziyade, pratisyen mi?

AGS: Bu hekim pratisyen, ne var ki laboratuardan yeni ilaç gelmiyor. Yani, ilaç yazan hekim laboratuarda ilaç üretmiyor. Esas mesele, laboratuarda ilacın üretilmesidir. Biz, yeni teori üretiyoruz iktisat yazınında. Biraz evvel de ifade ettiğim gibi, soyut iktisat düşüncemizde ciddi bir buhranı fiyat istikrarıyla birlikte tam istihdamı veren teorisisizliği yaşıyoruz. Kilitlenmiş vaziyetteyiz, çözemiyoruz. Tünelin ucundaki ışığa yordamlama ile ulaşacağız.

MKB: Bu anlamda acaba merkez ekonomilerden çok şey mi bekliyoruz?

AGS: Çok şey bekliyoruz, çünkü hakim unsur orası. Üretim orda, üretimin kanal ve kaynakları orda, karar vericiler onlar, dünyaya hakimler. Bunun içersinde, maddeyle oynuyor, laboratuvarlarının ışığı hiç sönmüyor, yeni teknolojik buluşlar, bulgular, bunlar ekonomik hayata can veriyor. Böylesi bir hayatıyet çevre ekonomilerden gelmiyor.

MKB: Biz de bir çevre ekonomisi olarak ne yaparız? Kısa ve orta vadede sokaktaki vatandaşı nasıl etkiler?

AGS: Dediğim gibi, belirleyici unsur merkez olduğu için oradaki müspet kıpırdanmaların etkisini beklemek lazım. Orada bu hastalık devam ettiği müddetçe biz ayaklarımız üzerine sağlıklı bir biçimde basamayız. Yani, oradaki hastalık devam ederken dış yardım, dış borç, yabancı sermaye girişinde daralmalar olacaktır. Ama, bütün bunlara rağmen, merkezde faiz oranları %1'lerde seyrederken bu oran Türkiye'de %10 civarındır. Bu, büyük bir makas açıklığıdır. Bugün, 29 Nisan 2009 itibariyle, aşağı yukarı geçen 1 ay içerisinde 23 binlere vuran borsa şimdi 28 bini görüyor ve 30 binlere yaklaşıyor. 30 bin eşiği aşılır ve bir de IMF'den "anlaştık, para geliyor" haberleri ulaşırsa, elbette buna dışardan akacak olan kayıtlı ve kayıtsız parayı da katarsanız işte o zaman, zannediyorum Batı ekonomileri karşısında dirsek temasımız sürekli olur. Batı'nın toparlanması bizdeki bu hastalığı çabuk atlatmamızı, şifa bulmamızı sağlar. İçerde, eğer dibe vurmuyorsak burada kayıt dışı ekonominin payını görmemezlikten gelemeyiz.

MKB: Duruma iktisat teorisi dışında, bir de ticaret teorisi açısından bakacak olursak, herhalde, bu tablonun ihracatları da olumsuz yönde etkileyen bir yönü var; tersi durumda da ithalat da olumsuz yönde etkileniyor. Burada nasıl bir gelişme bekleyebiliriz?

AGS: Batı'nın reel ekonomilerinde üretime geçmesi, sizin ihraç mallarımıza olan talebi tetikler, ithalatı da tetikleyecektir. Oradaki durgunluk, burayı etkiliyor. Bunu biliyoruz. Yoksa, Türkiye ekonomisinde son 3 ay içerisinde, Ocak, Şubat, Mart 2009 itibariyle, ihracattaki gerileme %35'dir. Bu demektir ki, ihracaat sektöründe çalışan her üç kişiden biri işsizdir. Bu manada denilebilir ki, Türkiye'de Denizli bitmiştir. Bu doğru, çünkü tekstil, ağırlıklı olarak, oradan ihraç ediliyor. Madencilik vb., kısaca, dışa bağlı üretim büyük yara almıştır.

Bunların toparlanması için dışardan gelecek pozitif sinyallere ihtiyaç vardır. Talebinin tetiklenmesi ile burası hareketlenir, buna mukabil dibe vurmanın maddi anlamda söylüyorum çareleri var. Evvela para şu anda evde. Evdeki para, tahminime göre, üç damardan bahsetmişim ya, altın, döviz ve bizatihi Türk Lirası, bunların toplamı 200 milyardan fazla. Bunların harekete geçmesi lazım. Mesela, hükümetin Temmuz ayına kadar geçerli olmak üzere yaptığı ÖTV ve KDV'deki indirimlerin neticelerini gördük. Demek ki sorun, başka yerde kilitlenmiştir. Dolayısıyla, Türkiye'nin sıkıntısı; yaşadığı güvensizliği, paranın içerde tutulması, banka ve borsa sistemine akması, belki de dışarıya çıkması söz konusu. Buna mukabil, öyle bazı göstergeler var ki şaşırıyoruz. Kurumsal faktörler dediğimiz, iktisat dışı unsurlar piyasadaki talebi canlı ve diri tutuyor. Mesela, akla gelir mi bilmiyorum; Kurban Bayramı, Kasım 2008 ortalarıydı, İstanbul'a yüz tane kurbanlık koyun geldi diyelim, bunların hepsi talep edildi. Kriz olsaydı, böyle bir hikaye olmazdı. Bunun bütüne taşıyacak bu ciddi bir gösterge olmadığını biliyorum. Söylemek istediğim şey, pozitif tedbirlerle birlikte insanların krizi harcamayla aşabileceklerini söyleyebiliriz. Zorunlu tüketim maddelerinde bir daralma yok, hayat devam ediyor. Sorun tekstilde, sorun otomotivde, sorun madencilikte.

MKB: Bazı görüşlere göre de bu tasarruflar vatandaşın tasarrufları şu an tüketime sürüldü. Mesela 12 milyar dolar yurtdışına çıkmış ama Merkez Bankası'ndan bu anlamda ciddi bir para çıkmamış gibi.

AGS: O trendi bilmiyorum. İhtimal ki, yurt dışından kayıtdışı para da içeriye akmış olabilir. 'Nereden buldun?'un sorgulanmaması. Bir manada yurt dışından paranın içeri gelmesini cazip hale getirebilir ama bu bağlam içerisinde, benim aklıma takılan hadise yurt dışında %1 olan banka getirisi Türkiye'de %10'dur. Rasyonel iktisadi birey için Türkiye cazip bir ülkedir. Burası, paranın akışı için bir cazibe alanıdır.

MKB: Peki acaba bu kriz araştırma geliştirme çalışmalarının yani ARGE'nin, önemli ölçüde farklılık yaratamamanın bir sonucu olabilir mi?

AGS: Bunu, merkez ülkeler için mi söylüyorsunuz?

MKB: Evet

AGS: Zannetmiyorum. Merkez ülkelerde laboratuvarların ışığı sönmez. Onlar bu trendi yakalamışlar.

MKB: Yani, araştırmalarda, önemli farklılık yaratamamak anlamında söylüyorum.

AGS: Teknolojinin tıkanıdığı manasında olabilir. Mesela açıkça söylemek gerekirse, 2000'li yıllara, uzay çağıının arifesinde girdik. Görüyorsunuz, bilgisayar ortamı bizi nerelerden aldı nerelere getirdi. Dünyayı avucumuzun içersinde taşır olduk. Ama, burada bir kırılma olabilir mi? Bu gelişme çok şiddetli oldu, küreselleşmenin belki en önemli etkeni de bilgisayar ağının önlenemez yükselişi ile oldu. Acaba burada söz konusu teknolojik gelişme ve araştırmada bir tıkanma oldu mu? Olmuş olabilir. Bu hususta ben fazla bir şey söyleyemem.

MKB: Benim aşığı yukarı 8-10 yıl kadar önce söylemiş olduğum bir söz var: "Dünyanın yeni Japonlara ihtiyacı olduğu" konusu.

AGS: Neden Japonlar?

MKB: Çünkü Amerika'nın peşinden dünyada araştırma geliştirme konusunda farklı araştırma ve geliştirmeler yapmak konusunda tipik bir trend izlediler. Çin, bunu başaramadı. Çin şu anda taklit olarak devam ediyor. Ama merkez ülkelerde böyle çok sayıda, fevkalade bir önem arzeden araştırmalar yok. Dolayısıyla Japonların bir dönemde yaptıkları gibi, rekabetçi farklılık yaratabilecek bir ülke de yok Japonlarda da bir tıkanmaya görülüyor. Esasen,

Japon kültürünün, yaratıcılıktan çok taklide ve adaptasyona uygun olduğu savları da var.

AGS: Evvela, Avrupa'ya bakacak olursak; Avrupa yorgun. Avrupa insanoğluna verebileceğini verdi, istirahata çekildi. Artık laboratuvarlarından esaslı bir şey çıkmıyor. Dolayısıyla, özellikle Hitler sonrası, kahırdan lütuf, bütün beyinler Amerika'ya koştu. Artık laboratuvar Amerika. Bilimsel gelişmelerde bir tıkanıklık varsa bu da işin doğasından kaynaklanıyor. Burada maddenin ikramında bir tıkanmadan bahsedebiliriz. Japonlarda da bir dinamizm var. 1860'dan itibaren onlar da aşağı yukarı yüzelli sene önce bir patlama yaşadılar. Bu sohbetimizin bir yerinde geçti; Japonya, nüfus ve coğrafya olarak dezavantajlara sahip, önce ana kütlede coğrafya olarak kopuk. İkincisi, bütün içersindeki yeri o kadar büyük değil. Ayrıca enerji koridorlarına sahip değiller. Unutmayalım; Çin burunlarının dibinde.

MKB: Sayın hocam, vardığımız bu aşamada yeni bir ekonomik teori getiremiyoruz. Ama farklı yeni uygulamalar olabilir, diyorsunuz.

AGS: Burada farklı uygulamalardan kastım şu: Eldeki iktisat politikası reçeteleri biliniyor, yeni bir şey yok! Hep bilinen çizgiler içersinde, metafizik rüzgarların da yardımıyla, uygulamanın, yani hastaya verilecek tabletlerin başarısı artık politikacıya ait. Maharet sahibi politikacıya ihtiyaç var. Gerçek bizi bu noktaya getiriyor, çünkü artık politikacıya iktisatçı bilim adamının vereceği yeni bir reçete yok. Çünkü, iktisat teorisi yeni bir şey söyleyemiyor. Belki dönüm noktasına varıldı, iktisat bilimi kendi bilimselliğini dahi tartışmaya açacak kadar tıkanı.

MKB: Bu tıkanma hali, yine, sizin hep söylemiş olduğunuz rasyonellik anlamında, yani kapitalizmin sonuna geldi noktasında mı?

AGS: Hayır. Çünkü ona mümasil, ona eş, ona benzer, ona alternatif bir şey yok. Yani, bu alternatif iktisadi sistem eğer iktisadi eşitlikse, bu metafiziktir. İktisadi eşitlik düşüncede ölmez, ama uygulamada pürüzsüz akışkanlık getirmez. İktisadi eşitlik, rasyonel iktisadi bireyi dışladığı için sorunları çözemez..

MKB: Sadece bir durup bekleme dönemi öyleyse.

AGS: Evet, bir durup bekleme döneminin içindeyiz. Bu durup bekleme içersinde sosyalizan fikirler, Marksist fikirler prim yapabilir. Çünkü, ortada ezilen var, istismara uğrayanlar var. Dolayısıyla, bu metafizik kendi gücünü asla kaybetmez. Ama iş somutta yani 'operational' olmaya geldi mi, olmuyor. Bunu Rusya örneğinde gördük. Dolayısıyla, rasyonel iktisadi birey ekonomik evin tuğlasıdır. Rasyonel iktisadi birey ne kadar sağlamsa ev de o kadar sağlam olur. İrrasyonel ekonomilerde ise ev prefabriktir.

MKB: Güzel. Peki, bu tabloda, kim kazanıyor, kim kaybediyor?

AGS: Her dönemde köşeyi dönenler varsa, köşeye sıkışanlar da vardır. Burada köşeyi dönen Amerika'dır. Sıkışanlar da, bana kalırsa, Japonya ve Avrupa'dır. Bu tablo, bu analiz, ilk aşamada, tamamiyle rasyonel şemsiye altında bulunan ülkeler için geçerlidir. Buna mukabil, bu şemsiye dışında olanların temel sorunu zaten rasyonelleşmedir. Bir şeyi kazanabilmenin şartı evvela rasyonel iktisadi birey olmakdan geçiyor.

MKB: Peki küreselleşme ne olacak? Ben şunu diyordum: "Roma'da Romalı ol" sözü gibi, aslında yaratılmak istenen "herkesin Romalı olduğu" bir dünya. Şimdi, bu, acaba yeni bir Romalılışma mı? Yoksa Roma'nın yıkılışı mı? Diğer bir deyişle, ulusal duyarlılıklar artar mı?

AGS: Efendim, bu, "maddenin ikramına" bağlı. Maddenin de bir canı var. Parayla bilimsel bilginin evliliği sanayi ihtilalini doğurmuştur. Para bir tarafta, öbür tarafta laboratuvar, bu ikisinin evliliği, bir patlamayla, sanayi ihtilalini

meydana getirdi. Yol belli artık, çizilmiş: parayla laboratuardan gelecek bilginin evliliği. Parada, buhran dönemleri dışında, bir tıkanma yok. Ancak, maddenin insana olan ikramında tıkanma olabilir. Bu da bilimsel gelişmenin sonuna vardığı anlamına gelmese bile, orada da bir bekleme, yeni arayışlar içersine girme meselesi söz konusudur. Şimdiki durumda, maddenin ikramı olduğu müddetçe, daima azalan verim kanunu yeni ürünlerin ortaya çıkışıyla yeni bir dönüşüme geçiyor. Neticede, toplam üründe bir düşüş yaşanmıyor. Yeni maddelerin piyasayı sel gibi işgal etmesi, yeni bir trende sıçramayı gerektiriyor ve bu hal devam ediyor. Burada, laboratuardan gelen bilimsel bulguların parayla piyasaya kazandırılması, onun da insan hayatını iyiye, güzele, doğruya götürmesi önemlidir. Bu, bitmeyen bir takiptir. Zaten, kapitalizm budur. İnsanın hayat uslubunu sürekli olarak yaratıcı yıkımla değiştiriyor. Çünkü, insanlar bu dünyada yaşamak istiyor, sıkıntı istemiyor. Halbuki, sohbetimizin başında, bir metafizik gerçek olarak, dünya halinin bolluk ve kıtlıktan, varlık ve yokluktan, harp ve sulhtan, bir sürü mihnet ve meşakkatten ibaret olduğunu söylemiştik. Hakikaten öyle. Ama insan bunu aşmak istiyor. Bunu aşmak söz konusu olmasa bile, maddeden gelen ikramla hayatı yaşanılır hale getirmek, bir uslu yaratmak arzusundan vazgeçmiyor. Kapitalizm de bunu çok güzel yapıyor.

MKB: Evet efendim. Bugünkü tabloda böylesi bir tıkanma dönemi yaşanıyor ve bunun aşılabileceğini ve kapitalizmin yoluna devam edebileceğini bekliyorsunuz. Peki burada bazıları iyi pratisyenler, ülkeler itibariyle iyi politikacılar, burada kendi ülkelerinde çıkış yapabilirler, daha farklı hale getirebilirler, bir fırsat olarak da değerlendirilebilir. Bu fırsat neye bağlı olarak gelebilir?

AGS: Efendim, bu fırsatın değerlendirilebilmesi bir parça da metafizik rüzgarlara bağlı. Metafizik rüzgarların yönünü, şiddetini, kalıcılığını bilemeyiz. Çünkü, olaylar insanlardan büyüktür. Reel, normdan büyüktür. Dolayısıyla, bunun tahminini ve tahlilini yapmak bize düşmez.

MKB: Yani, etkileme itibariyle bu rüzgarın önünde.

AGS: Herkes bu rüzgarın önünde, ama mesela bir Irak Harbi'nden ne hasıl olmuştur? Bakıyorsunuz, 2002 - 2007 yıllarında bugünkü hükümet ilk döneminde başarılı. Ama o rüzgar kesildi. Şimdi ne olacak?

MKB: Peki, hani komplo teorisi değil de, bir de uzun vadeli stratejiler bakımından, mesela petrol şirketlerine baktığımız zaman, 25-30 yıllık stratejilerinden söz ediyoruz. Ya da NASA'nın planlarında vs. bunları görebiliyoruz. Biz, şu an 2009'u konuşuyoruz. Çünkü, şu noktada canımız acıyor, o acıyı şu an duyuyoruz. Ama birileri belki de 2040'ı 2030'u planlamış oldukları için bu tabloyu yaratmış olabilirler...

AGS: Olabilir. Tabii, yalnız öngörebilmek meselesi; insan plan yapar, eski dille söylüyorum: 'kul tedbir alır kader ona gülermiş'. Tedbiri alması 'norm'dur, kader 'reel'dir. Normla reel uygunsa uygulamaya konulan norm, normal demektir. Ama çatışma varsa, o zaman 'norm'unuzu gözden geçirmeniz lazım ki, reele tekrar adım atarsınız, uyum sağlayabilirsiniz. Bu yolla, insanın somut iktisadi hayattaki bir sorununu çözebilirsiniz.

MKB: Harvard'da bir mezuniyet töreninde, bir mezunun konuşması var, Harvard'ın o şaşalı döneminin sonuna gelindiğine işaret ederek, "Tanrıların sonu geldi" diyor .

AGS: Kimmiş o tanrılar?

MKB: Harvard gibi üniversitelerden bir mezunun bir işe girdiğinde 100-150 bin dolarla işe başlaması vs. gibi şeyler. Artık böylesi bir tablo mevcut değil. Bu anlamda, acaba gerek büyük şirketler, gerek büyük devletler ve büyük ekonomiler açısından bakacak olursak, acaba, bu anlamda, "Tanrıların" sonu gelmiş olabilir mi?

AGS: Bu olabilir. Çünkü biraz evvel işaret ettiğiniz noktaya geliyoruz. Rekabet ortamı içerisinde farklı ülkelerde aynı işi daha ucuza yapacak insanlar çıkabilir. Bu onların büyümesini bozmuş, karizmasını çizmiş olabilir.

MKB: Evet, sayın hocam, çok teşekkür ediyoruz bu güzel sohbetiniz için.

AGS: Ben teşekkür ederim.

MKB: Bizim de bu kaotik ortamda bir ışığa ihtiyacımız var. Bizi aydınlattığınız için çok teşekkür ederiz.

AGS: İyimser olmak lazım. Çünkü bizim bu dünyada hissemiz var, rızığımız var, insanoğlunun rızığı var bu alemde. Rızıkta bir daralma var; bolluk ve kıtlık gibi. Şimdi sarkaç kıtlığa doğru gidebilir ama orada kalmaz. Dolayısıyla, denge ve kaos hali de metafiziktir. Denge de sürekli değildir, kaos da sürekli değildir. Bu geliş ve gidişler bizi tarih felsefesi yapmak kadar, dengede daha uzun soluklu durabilmenin, kaosa girmişsek hemen çıkabilmenin yollarını aramayı öğretmesi gerekir. Dengede durabilmenin yolu 'science'dır, kaosdan çıkabilmenin yolu da 'art'dır.

MKB: Yani sosyo-ekonomik alanda da sanata ve bir sanatkara ihtiyaç vardır. Sayın hocam çok teşekkür ediyoruz.

AGS: Ben teşekkür ederim.